

“Dat is dus geen goed Nederlands!”

Vijf redenen om te klagen over taal

Mensen die over taalfouten klagen, zeggen daarmee ook iets over hoe de ideale taal er volgens hen uit moet zien. Uit onderzoek naar klachten op het internet en in de rubriek ‘Taalergernissen’ in *Onze Taal* komen vijf ideaalbeelden naar voren – en dus vijf groepen van klachten.

Frances Doderer en
Marc van Oostendorp

Illustratie: Frank Dam

Ergernissen horen bij de taal zoals klagen over het weer hoort bij het boerenbestaan. Zolang mensen kunnen schrijven, beklagen ze zich al over de teloorgang van de taal: al in de oudst overgeleverde teksten van Griekse, Romeinse en Chinese denkers vinden we bittere klachten over de jeugd, die niet meer weet hoe het hoort. Taalkundigen wijzen er tegenover klagers vaak op dat taal ‘nu eenmaal’ verandert en dat je daarom ook beter niet kunt mopperen. Maar die vermaningen van de taalkundigen hebben evenmin effect: zolang de taal blijft veranderen, zullen mensen blijven klagen over deze taalveranderingen.

Wij vonden het daarom tijd om die klachten zelf eens nauwkeuriger te bestuderen. Over welke aspecten van de taal klagen mensen precies? Wat voor argumenten hanteren ze om sommige taalverschijnselen af te keuren?

■ KUNNEN EN KENNEN

Vooral die vraag naar de redenen interesseerde ons. Wanneer mensen ergens

over klagen, betekent dit altijd dat ze een ideaal voor ogen hebben. Je klaagt niet over iets waarvan je geaccepteerd hebt dat het nu eenmaal is zoals het is. Maar dat betekent dat een klager met de argumenten voor zijn klacht ook altijd iets onthult over dat ideaal: hoe zou de taal er eigenlijk uit moeten zien? Wat voor taal zou er nodig zijn om de stroom klachten te stoppen?

We besloten voor dat onderzoek het Meldpunt Taal te gebruiken. Op die in 2010 geopende website (www.meldpunttaal.nl) zijn inmiddels duizenden meldingen binnengekomen van mensen die iets opmerkelijks hebben gehoord of gelezen. Dat zijn lang niet allemaal klachten – het kunnen bijvoorbeeld ook vertederde meldingen zijn over de schattige dingen die een peuter gezegd heeft – maar we vonden uiteindelijk 629 meldingen die als ergernis konden worden aangemerkt. Daarnaast doorzochten we de rubriek ‘Taalergernissen’ in *Onze Taal* van de afgelopen jaren, waar we 332 klachten vonden. Dit leverde een totaal van 961 klachten op.

Wat ons daarbij opviel, was dat de klachten lijken te veranderen. In 2003 publiceerde de taalkundige Renée van Bezooijen een artikel in *Onze Taal* over taalergernissen. Een van de kwesties waar mensen zich destijds het meest aan stoorden, was de verwarring tussen *kunnen* en *kennen*. Op het Meldpunt Taal wordt daar nauwelijks nog over geklaagd en ook elders komen we de klacht niet veel meer tegen. Zijn mensen er inmiddels aan gewend geraakt? Heeft de ergernis zich verplaatst naar een ander taalfenomeen? Signaleren mensen geen dingen op een meldpunt als ze weten dat die al wat ouder zijn? Het valt moeilijk te zeggen.

De verzameling klachten konden we onderverdelen in verschillende categorieën, die ieder corresponderen met een ander ideaal. Hier geven we de vijf belangrijkste, in willekeurige volgorde:

1. Taal moet zuiver zijn

Wie in dit ideaal gelooft, ziet talen als van elkaar onderscheiden eenheden, die je niet moet mengen. Fout zijn dan ►

vooral woorden en constructies die uit andere talen komen, of lijken te komen. Voorbeelden uit het meldpunt:

- Waarom zeggen we ‘cranberry’ voor de gewone veenbes?
- Het woord *boekdeel* krijgt zware concurrentie van het woord *volume*.
- ‘De langer het duurt, de moeilijker het wordt’ is toch echt Engels hoor!
- Het Journaal had het gisteren over “meerdere aanhangers”. Dat is Duits en dus geen Nederlands!
- *Zowiezo*. Kennelijk heeft men geen idee meer van de herkomst.

Talen behoren volgens aanhangers van dit ideaal toe aan specifieke, goed afgebakende groepen.

2. Taal moet begrijpelijk zijn voor iedereen

Je kunt een taal ook zien als een manier om mensen samen te binden: de ideale taal is de taal die alle mensen bereikt. Sommige mensen zien leenwoorden ook als strijdig met dit ideaal (“Met al die Engelse woorden in de reclame begrijp ik echt niet meer wat er staat!”), maar iemand die in dit ideaal gelooft, heeft natuurlijk geen bezwaar tegen volkomen ingeburgerde leenwoorden. Wel hebben ze iets tegen woordgebruik dat mensen op het verkeerde been kan zetten:

- Het valt mij op dat de uitdrukking *met zoveel woorden* wordt gebruikt om te zeggen dat iets impliciet is gezegd, terwijl de uitdrukking betekent dat iets juist uitdrukkelijk wordt gezegd.

“Sinds wanneer mogen we het woord ‘auto’ van Den Haag ook uitspreken als ‘oto’?”

- Het gebruik van *letterlijk* waar het niet letterlijk is bedoeld: We hingen letterlijk aan zijn lippen.
- Al heel lang irriteert mij de verwarring tussen *óverleggen* (‘overhandigen’) en *overléggen* (‘beraadslagen’). De twee worden onophoudelijk door elkaar gehaald.

En er wordt gemopperd op gezwollen taalgebruik:

- Al die Kamerleden die iets ‘aangeven’, doen dat alleen omdat iets ‘zeggen’ te duidelijk is.
- Het woord *aansluitend* komt in deze ambtelijke brief steeds terug, alleen omdat die ambtenaar zelf ook niet begrijpt wat er staat.
- Een medewerker van een zorginstelling had het woord *docentie* uitgevonden, voor ‘lesgeven’.

Talen zijn voor de aanhangers van dit ideaal vooral instrumenten om een praktisch doel te bereiken: andere mensen adequaat informeren.

3. Taal moet stabiel zijn en altijd hetzelfde blijven

Voor veel mensen ligt de ideale taal achter ons; onze voorouders spraken beter dan wij en iedere generatie dwaalt verder af van de gouden tijd. Taalveran-

dering is voor iemand die in dit ideaal gelooft op zichzelf verkeerd. Bijvoorbeeld: “*De meest mooie, de meest grote*. Waarom? We hebben toch woorden als *mooiste, grootste?*”

Omdat veel – zij het niet alle – ergernissen gaan over relatief nieuwe verschijnselen, worden ergernissen vaak in verband gebracht met taalverandering. Dat is overigens niet altijd terecht: “Ik hoor de laatste tijd steeds meer mensen ‘groter als’ zeggen”, beweert iemand op het Meldpunt Taal – terwijl die vorm al eeuwenlang naast *groter dan* bestaat; iets soortgelijks geldt voor:

- Ik krijg de indruk dat steeds vaker ‘bijlages’, ‘opgaves’ en ‘steppes’ wordt gezegd in plaats van ‘bijlagen’, ‘opgaven’ en ‘steppen’.
- Het komt steeds vaker voor dat het onderscheid tussen *kun jij* en *kan jij* niet meer wordt gemaakt.

Overigens komt dit ideaal van onveranderlijkheid naar onze indruk bijna nooit alleen voor, maar wordt het meestal gecombineerd met iets anders: vroeger was de taal zuiverder, begrijpelijker, geregelder en logischer en dáárom was de taal toen beter: “Ik weet wel dat je het niet mag zeggen, maar dat mensen ‘alsmaar’ zeggen in plaats van ‘almaar’ komt omdat ze niet goed meer nadenken”, en “*Je zal* wordt zo vaak gebruikt, dat je de juiste vorm *je zult* haast lijkt te vergeten.” Aanhangers van dit ideaal zien taal dus als een *traditie*, iets wat we van de ene generatie overdragen op de andere.

4. Taal moet gereguleerd zijn

Wie in dit ideaal gelooft, meent dat het misschien niet zo veel uitmaakt hoe je iets zegt, als er maar iemand is die de keuzes maakt en iedereen zich vervolgens aan die keuzes houdt. In de praktijk leggen mensen die autoriteit bijvoorbeeld bij de onderwijzer, de publieke omroep of de overheid:

- Ik heb op school altijd geleerd dat het *gelezen heb* moet zijn; waarom zegt nu dan iedereen *heb gelezen*?
- ‘Dur’ in plaats van ‘er’. En dat allemaal vooral in het *NOS Journaal*.
- Sinds wanneer mogen we het woord *auto* van Den Haag ook uitspreken als ‘oto’?

Trainingen Taaladviesdienst

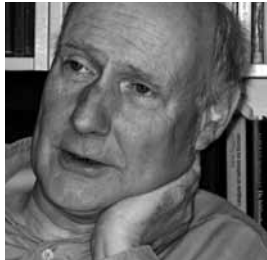
Dit najaar geeft de Taaladviesdienst van Onze Taal diverse trainingen in Amsterdam en Eindhoven. Als lid van Onze Taal krijgt u maar liefst 35 euro korting. Actuele informatie over het trainingsaanbod, prijzen en aanmelding is te vinden op www.onzetaal.nl/taaltrainingen.

Trainingen in Amsterdam (Openbare Bibliotheek):

- donderdag 19 september: spelling compleet (5 uur)
- donderdagavond 19 september: flitstraining werkwoordspelling (2 uur)
- donderdag 3 oktober: opfristraining taalregels: spelling, grammatica, leestekens (5 uur)
- zaterdag 2 november: spelling compleet (5 uur)

Trainingen in Eindhoven (Openbare Bibliotheek):

- dinsdag 8 oktober: spelling compleet (5 uur)
- donderdag 31 oktober: opfristraining taalregels: spelling, grammatica, leestekens (5 uur)

Mensen die in dit ideaal geloven, zien taal als een stelsel van afspraken of zelfs decreten. Vaak maken ze de vergelijking met verkeersregels: het is niet beter om links of rechts te rijden, als iedereen maar hetzelfde doet.

5. Taal moet logisch zijn

Wie in dit ideaal gelooft, ziet taal als een instrument om te denken en om gedachten in uit te drukken. De ideale taal is dan die van de logica, van het heldere denken. Voor de aanhangers van dit ideaal is taal niet in de eerste plaats iets wat we met elkaar delen als we communiceren, maar iets wat we gebruiken in de beslotenheid van onze eigen hersenpan. Naar onze indruk is dit ideaal langzaam maar zeker aan het verdwijnen; de dit voorjaar overleden columnist J. Heldring beriep zich in zijn taalstukjes in *NRC Handelsblad* geregeld op argumenten die berustten op dit ideaal, maar wij zijn in het Meldpunt Taal slechts een paar voorbeelden tegengekomen die hiernaar verwijzen:

- *50 de uiterste limiet*. Als het geen uiterste limiet was, dan was het geen limiet.
- Waarom *gratis cadeau*, een cadeau is per definitie gratis.
- *Niet dan nadat* betekent als je even nadenkt echt iets anders dan *niet nadat*.

Waarschijnlijk hebben veel mensen zich erbij neergelegd dat talen niet zo logisch zijn, en bovendien is het in sommige kringen kennelijk minder goed voor te stellen dat taal behalve voor communiceren ook gebruikt kan worden voor contemplatie.

■ GROEIEND ORGANISME

Vrijwel alle redenen die mensen gaven voor hun klachten konden we in een van deze categorieën onderbrengen. Wie er gelijk heeft, valt niet uit te maken. Wie kan er objectief bepalen wat de 'juiste' manier van zien is en wat de 'beste' idealen zijn? Ook mensen die zich géén zorgen maken over taalverandering hebben natuurlijk een bepaald idee over taal, zelfs een ideaal: dat de beste taal de gebruikers vrij laat om zich uit te drukken zoals ze willen, of dat de beste taal zelf een vrijelijk groeiend organisme is en nu eenmaal verandert. Wij denken dat de discussie alleen al daarom eindeloos kan duren: als twee mensen 'taal' zeggen, bedoelen ze lang niet altijd hetzelfde. ■

Bovenstaand onderzoek is uitgebreider beschreven in de masterscriptie die Frances Doderer in 2011 schreef aan de VU.

De rijpere hummel

Hoe oud is een hummel? Het woordenboek van Van Dale geeft geen antwoord. Wel lezen we daar dat een hummel een "zeer jong kind" is, maar toch een kind dat "al kan lopen". Ik ben het helemaal eens met Van Dale.

Maar dat zegt weinig. Ik vraag in mijn omgeving aan veel personen hoe oud volgens hen een hummel is. De antwoorden variëren enigszins, maar meestal is het iets tussen twee en vier, twee en vijf. Twee jaar lijkt min of meer de ondergrens, en bijna iedereen vindt ook dat zes jaar, groep drie en leren lezen en schrijven, de boven-hummelgrens is. Ook daar ben ik het mee eens. En ik voel me een heel stuk sterker nu ik geruggesteund word door het woordenboek en door zo vele taalgenoten.

De aanleiding voor al dat gedoe over de hummel is de nieuwe vertaling van Isaak Babels verhalen in de 'Russische bibliotheek' van Van Oorschot. Die vertaling is van Froukje Slofstra. Prachtige verhalen, en wat mij betreft ook prachtig vertaald. Indrukwekkend.

Enkel op bladzijde 11 heeft Slofstra mij verwonderd. Juist doordat de rest zo verbluffend goed is, valt dit detail me op. Op die bladzijde begint het verhaal 'Kinderjaren. Bij grootmoeder'. Daar is een verteller aan het woord die zegt: "Ik was in die tijd nog maar een hummel", en twee zinnen verder: "Ik deed lang over de weg naar huis. Ik bestudeerde aandachtig de briljanten in het raam van de juwelier, las de theateraffiches van A tot Z, en (...)." Is dit een lezende hummel?

Kennelijk. Ik wilde dat Van Dale ons niet enkel informeerde over het kunnen lopen van hommels, maar ook over hun niet kunnen lezen. Al mijn zegslieden zijn het erover eens dat hommels niet kunnen lezen. Als *hummel* vervangen was door *kind*, was de passage beter geweest.

Er zijn meer van die woorden met een impliciete leeftijd. Jaren geleden heb ik al eens een rondvraag gedaan naar de leeftijd van de rijpere vrouw. Behalve een student die de rijpeidsgrens bij veertien legde, waren al mijn informanten het er min of meer over eens dat een 'rijpere vrouw' ongeveer 35 of 40 jaar is. Ook hier is zulke informatie niet in woordenboeken te vinden, maar blijkbaar weten we als moedertaalsprekers toch vrij nauwkeurig hoe oud een rijpere vrouw is.

Interessant is trouwens dat volgens bijna iedereen die ik ernaar vroeg, de rijpere man beslist ouder moet zijn dan de rijpere vrouw. Eerder 45 of 50. Een man van 35 wordt geen 'rijpere man' genoemd. Afgaand op het taalgebruik rijpen vrouwen dus sneller dan mannen. Het verwondert me niet. Het lijkt me voor mannen toch al een mooi ding als ze rijpen, want menigeen bereikt dat stadium niet en gaat behoorlijk onrijp het graf in. Bij bananen heb je dat ook weleens, en je kunt al van tevoren zien aankomen dat het niks zal worden.

Ik heb nog een heleboel andere aantekeningen bij dat prachtige boek van Isaak Babel en ik ben nog maar amper aan bladzijde honderd. Dat belooft wat voor de komende tijd.

Joop van der Horst